Ludmila D. COJOCARU
doctor în istorie, conferențiar universitar
Universitatea de Stat din Moldova
email: lcojocaru@usm.md

UNIVERSUL COPILĂRIEI ÎN GULAG: RECONSTITUIRI DIN MĂRTURIILE DE ISTORIE ORALĂ ALE MINORILOR DEPORTAȚI DIN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN PERIOADA 1940–1941, 1944–1953

Summary. The Gulag childhood universe: restitutions of oral history testimonies by the children deported from Moldavian SSR during 1940–1941, 1944–1953. The article brings to the attention of academic community a series of case studies, relevant for the articulation of a new research topic on the totalitarian regime – the phenomenon of childhood in the Gulag. The case studies we will refer to below reveal the life histories whose course was sealed by the period of the Soviet occupation of Bessarabia, in the years 1940–1941 and 1941–1991. Ignoring this kind of testimony and, subsequently, not valuing the potential of historical document of these sources in knowing the past maintains to this day among the citizens of the Republic of Moldova ambiguous attitudes towards the totalitarian past: from post-totalitarian nostalgia to frustrations, silences and phobias. The history of the victims, told through the testimonies of oral history, can be found among hundreds of files manufactured by the Soviet repression structures, which are today in the funds of the state archives; but not even the most careful scrutiny of them can recover details of personal feelings. Behind the archive files it is impossible to glimpse information about the sufferings, hopes or survival strategies of those sentenced by the regime to forced deportation to the eastern regions of the empire, to forced labor in camps, schooling. The life experiences of children deported from regions entering the Soviet occupation, in accordance with the secret additional protocol of the Ribbentrop-Molotov Pact, are the subject of new historical approaches, which try to reconstruct their particularities, including through the exercise of memory.

Keywords: Gulag childhood, oral history, Soviet occupation, Bessarabian deportees, Moldavian SSR.

Introducere. Prezentul studiu pune în atenția cititorului o serie de studii de caz, relevante pentru articularea unei noi teme de cercetare privind regimul totalitar – fenomenul copilăriei în Gulag. Studiile de caz la care ne vom referi în continuare relevă istorii de viață al căror parcurs a fost pecetluit de perioada ocupației sovietice a Basarabiei, în anii 1940–1941 și 1941–1991. Ignorarea acestui gen de mărturii și, ulterior, nevalorificarea potențialului de document istoric al acestor surse în cunoașterea trecutului întreține până astăzi printre cetățenii din Republica Moldova atitudini ambigue față de trecutul totalitar: de la nostalgii post-totalitare la frustrări, tăceri și fobii.Istoria victimelor, redată prin mărturiile de istorie orală,poate fi regăsită între filele sutelor de dosare fabricate de structurile sovietice de represiune, aflate astăzi în fondurile arhivelor de stat; însă nici cea mai atentă scrutare a acestora nu poate recupera detalii privind trăirile personale. În spatele dosarelor de arhivă este imposibil a întrezări informații despre suferințele, speranțele sau strategiile de supraviețuire ale celor condamnați de regim la deportare forțată în regiunile de est ale imperiului, la muncă silnică în lagăre, școlarizare rusificată.

Problema de cercetare,prezentată în acest studiu, a prins contur în baza investigațiilor de istorie orală, documentărilor în arhivele de familie și în fondurile de arhivă ale structurilor oficiale – toate aceste cercetări științifice fiind desfășurate în cadrul Programului de Stat „Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din RSS Moldovenească în perioada anilor 1940–1941, 1944–1953". Pe parcursul celor patru ani în care s-a desfășurat Programului de Stat, echipele de cercetare antrenate în proiect au reușit să acumuleze un volum

impunător de materiale inedite și edite. În acest context, impactul politicilor represive de sovietizare asupra copiilor, experiența victimelor minore în perioada Gulagului, consecințele procesului de sovietizare asupra formării personalității copiilor care au supraviețuit represiunilor din RSS Moldovenească constituie o temă de studiu nevalorificată până în prezent în mediul științific din Republica Moldova, importantă pentru cercetarea fenomenului totalitar și de actualitate pentru înțelegerea proceselor istorice și social-culturale.

Vocile persoanelor minore au fost elucidate sumar, acestea fiind realizate în contextul altor grupuri de martori ai deportărilor din Basarabia. Primele studii apărute la tema copilăriei în perioada Gulagului se referă preponderent la statele baltice[1] sau vizează în mod general fenomenul copilăriei în URSS sau în Europa de Vest. Timp îndelungat, memoriile acestui contingent de martori au fost trecute cu vederea în studiile fenomenului totalitar, experiența lor fiind percepută ca un produs secundar al politicilor aplicate de stat împotriva maturilor. Cercetările recente au demonstrat, însă, rolul copiilor ca actori sociali activi, la fel ca și adulții, răspunzând și reacționând la situații. La fel, studii consacrate au demonstrat că experiența individuală a persoanelor de orice vârstă prezintă o realitate concurentă reprezentărilor utopice din propaganda sovietică, statul întreprinzând eforturi metodice de inoculare a fricii, autocenzurii și uitării organizate, cu țelul suprimării acestei *contra-memorii*.

Precizăm că, în primii opt ani de putere sovietică (1940–1941, 1944–1953), spațiul Prutonistrean a intrat în raza politicilor de sovietizare intensivă, timp în care au fost operate deportări în masă a populației locale în regiunile de est ale imperiului (cele mai cunoscute deportări fiind organizate la 12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949 și, respectiv, 1 aprilie 1951[2]). Natura abuzivă a acțiunilor statului sovietic a determinat extinderea listelor cu „elemente dușmănoase destinate deportărilor" asupra persoanelor minore de pe teritoriul RSS Moldovenească. Astfel, sub pretextul „originilor nesănătoase", circa 20000 copii basarabeni au fost condamnați la deportare „pe vecie"[3], urmând a fi ținuți sub incidența politicilor represive de educare a personalității, în spiritul Omului Nou – „constructor al comunismului".

Cinci experiențe ale copilăriei în Gulag. Primul studiu de caz pe care-l aducem în atenția cititorului relevă istoria vieții ***Elenei Bliuc-Liulica***, deportată la vârsta de 15 ani, în 1949, din comuna Sudarca, raionul Dondușeni în regiunea Habarovsk, URSS, împreună cu fratele și cu părinții.[4] Firul roșu care străbate narațiunea Elenei Bliuc ține de trei subiecte centrale: școală, studiile superioare și, nu mai puțin important, integrarea după eliberarea din regimul de reședință

[1] Irena Kurtinaityte, Vidmantas Zavadskis, *Children of Siberia: Memoirs of Lithuanian Exiles,* Kaunas: Naujasis Lankas, 2013; Sandra Kalniete, *With Dance Shoes in Siberian Snows*, Champaign: Dalkey Archive Press, 2009; Tomas Balkelis, *Deportations, Ethnicity and Identity Memoirs of Children Deportees, 1941–1952*, „Lituanus. Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences", vol. 51(3), 2005, p. 40-75.

[2] Viorica Olaru-Cemîrtan, *Deportările din Basarabia 1940–1941, 1944–1956*, Chișinău: Pontos, 2013.

[3] Condițiile obscure în care au avut loc represaliile determină caracterul discutabil al numărului de victime, inclusiv minori. Fără a se opri la categoria de vârstă *copii*, Valeriu Pasat indică asupra unei cifre de peste 5000 de familii basarabene ridicate în deportarea din 1941 (vezi: Valerij Pasat, *Trudnye stranicy istorii Moldovy (1940–1950)*, Moskva: Terra, 1994, s. 147-148); pentru deportările în masă din 1949, se operează frecvent cu datele propuse de Gh. E. Cojocaru – 11 899 de copii (vezi: Gheorghe E. Cojocaru, *Operațiunea „Sud": culegere de documente*, Chișinău: Bons Offices, 2010, p. 243); pentru valul de deportări din 1951, datele statistice disponibile indică frecvent asupra numărului de 799 de copii deportați din RSS Moldovenească (vezi: Valeriu Pasat, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940–1050*, Moskva: Rosspen, 2006, p. 395).

[4] Liulco Gherasim P. (a.n. 1899), Liulco Maria I. (a.n. 1889) – soția, Liulco Grigore (a.n. 1931) – fiul, Liulco Elena (a.n. 1933) – fiica, supuși represiunilor în 1949, fiind încadrați la „chiaburi" (vezi: *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, coord. și red. șt. Elena Postică, Chișinău: Știința, vol. II, 2001, p. 78).

forțată. Până la deportările din 1949, imediat după retragerea operațiunilor militare și reinstaurarea puterii sovietice în Basarabia în 1944, școala a fost printre instituțiile-cheie de sovietizare, aplicând substituirea alfabetului latin cu cel chirilic în programele școlare și susținând introducerea sărbătorilor „cu roșu în calendar" în locul celor religioase și naționale („Vai! în '44… când au venit rușii, trebuia să învățăm iar alfabetul! Toată vara am învățat alfabetul chirilic, ca să-l uităm pe cel românesc.) Caracterul radical al schimbărilor în domeniul educației a fost asigurat prin transferul masiv de cadre din dreapta Nistrului, dar și prin repetarea anului școlar pentru elevii care nu au reușit să se acordeze noilor rigori. Substituirea profesorilor din Basarabia cu cadre aduse de peste Nistru ilustrează practica de transfer a modelului sovietic din regiunile în care sovietizarea era deja realizată. Tranziția anevoioasă la noul sistem de studii a fost urmată de deportarea forțată și trauma școlarizării în condițiile deportării, în iulie 1949 („Cel mai dureros, țin minte, a fost ziua de 1 septembrie [1949]. Eu treceam în clasa a IX-a și mă gândeam cu durere: colegii mei se duc azi la școală, iar eu cosesc fân pe o insulă, în Răsăritul Depărtat"). Datorită înțelepciunii tatălui, familia Liulica a fost distribuită într-o localitate unde exista școală medie de cultură generală („Nici școli nu prea erau. Cât am mers, tata tot întreba: «Este școală aici? Eu am copii de școală…»"). Cunoașterea alfabetului chirilic nu a fost însă suficientă pentru integrarea copiilor în mediul ostil deportaților, dat fiind necunoașterea limbii ruse – unica limbă de predare la școală („Am frecventat o lună de zile, dar nu înțelegeam nimic pentru că nu știam limba rusă. Ne-au chemat în cancelarie și ne-au spus să nu mai frecventăm dacă nu știm limba rusă"). Insistența părinților de a oferi copiilor studii în pofida condițiilor vitrege de viețuire a fost o cale greu de urmat, dar probabil esențială pentru a-și face alt drum decât cel croit de puterea sovietică („În lipsa posibilității de a studia în limba maternă, eu m-am angajat la munca, la spălat aurul. Nu mai vroiam, îmi era rușine să merg iar în clasa a VIII-a! A treia oară în clasa a VIII-a! Mama a insistat și m-am dus"). În viziunea naratoarei, privilegiul de a face studii era asemenea unei noi șanse în viața Dumneaei („Sunt foarte recunoscătoare părinților că au avut grijă de mine și mi-au dat studii. Puteau să mă trimită la lucru în șahtă, dar m-au trimis la școală"), în stare să umbrească până și drama deportării la care a fost condamnată pe nedrept („nu am lucrat la greu cum au făcut-o alții, ci am învățat și am obținut studii").Însă prețul cu care și-a făcut studiile Elena Liulica a fost marcat de restricțiunile regimului obligatoriu de reședință pentru copii din familiile deportaților („La Institut am studiat în perioada 1953-1958. Aveam document că pot locui în orașul Habarovsk pentru studii. În anul II de facultate încă trebuia să mă duc o dată pe lună la *comendatură*. Odată, eram la lecția de educație fizică, în sala de sport și îmi spune cineva că mă așteaptă un bărbat în coridor. Mă duc și acela mă întreabă: «Вчера какой день был?» O zi nu m-am dus și ei au venit să mă controleze. Eram *spețposeleneț*. Pe urmă, în 1956, mi-au dat pașaport, m-au eliberat și nu mai era nevoie să merg pentru evidență la ei…"). Narațiunea Elenei Liulica relevă și despre inocularea în conștiința colectivă a unei imagini deformate a popoarelor de la periferia URSS5 („Veneau lectori la Institut și declarau: «Cele mai multe mănăstiri au fost în Moldova!» Nu m-am simțit bine că Moldova e pusă în așa situație, că este arătată cu degetul. Pe atunci, dacă credeai în Dumnezeu, erai considerat de prost!"). Drama Gulagului, trăită de Elena Liulica la vârsta copilăriei, a fost ținută sub regimul tăcerii, insistent autocenzurată și umbrită voit în memoria naratoarei („La Institut nu știa nimeni că eu eram din deportați"). Relatată peste ani, acest exercițiu a reactivat din resorturile memoriei amintiri despre suferințe și dureri ne-vorbite atâta vreme („Ieri am răscolit fotografiile, înainte de această discuție cu Dumneavoastră, și parcă am răscolit tot – toate suferințele prin care am trecut"). Trauma Gulagului încă se încăpățânează să devină *trecut* pentru această generație de copii – victime ale regimului totalitar în RSS Moldovenească.

Al doilea studiu de caz se referă la viața în deportare „așa cum a fost ea", relatată de ***Eugen Candu***, deportat împreună cu părinții, la vârsta de 6 ani, în 1949, din comuna Mingir, raionul Hâncești în regiunea Tjumen, URSS.[5] Contribuția acestor mărturii este una substanțială în cer-

[5] Informația despre deportarea familiei lui Eugen Candu nu se regăsește în *Cartea Memoriei*.

cetarea lucrului memoriei și, în mare parte, este determinată de motivul invocat de intervievat întru asumarea rolului de martor. În cazul lui Eugen Candu, acest pas a fost făcut din imboldul de a-și manifesta recunoștința și de a cinsti memoria părinților săi („Aș vrea ca această povestire de viață să fie pentru memoria părinților mei, să fie numele lor acolo, în carte, pentru că *ei* au suferit!"). La fel, mărturiile lui Eugen Candu contribuie la completarea informației privind copiii basarabeni deportați în 1949, numele său fiind lipsă din *Cartea Memoriei*. Condițiile în care s-a produs școlarizarea lui Eugen Candu au fost la limita supraviețuirii în condițiile iernii siberiene: „Școala era la Garinka, adică la 6-7 kilometri de la *Șpalzavod*-ul unde stăteam noi. Eu aveam șase ani, noi eram vreo patru-cinci copilași și, iarna pe omăt, prin ger, prin frig, prin pădure, prin taigaua ceea – câțiva copii mergeam la școală, în Garinka asta. Acolo a fost prima clasă. În fiecare zi la școală, iarna, de la *Șpalzavod* la Garinka. Nu am să uit niciodată: nouă luni să umbli prin pădure zi la zi. Și toți eram așa-ia de mici. Iată așa un an întreg, 7 km încolo și 7 km înapoi, în fiecare zi și clasa I-a s-a dus."O trăsătură distinctă a narațiunii prezentate de intervievat rezumă în amintirile ce țin de „gusturile" din perioada copilăriei în deportare. Textul memoriilor abundă în astfel de amintiri („făina, când au adus-o acasă avea miros de gaz și așa am mâncat-o, dar cu asta am scăpat din iarnă"; „Era o pâine așa de neagră și cleioasă: o strângeai în mână și nu se mai desfăcea! Știți, mi-a rămas din copilărie gustul acela de pâine neagră"; „Cârnați era ceva taare rar. Unt nu era. De fructe nici vorbă să fie. În schimb, era *combinjir*. Nu puteai să-l ungi pe pâine, era ca piatra, era bun numai să-l topești și să prăjești ceva cu el, dar să-l ungi pe pâine – Doamne ferește!"; „S-a întâmplat să primesc cadou și un morcov de Anul Nou!") – astfel, ajutându-ne să întrevedem sensibilități ale trecutului copiilor deportați. Eliberarea din 1959, pe lângă bucuria de a putea reveni în satul natal, le-a adus încă o dovadă a caracterului criminal al puterii sovietice și nedreptăților prin care le-a fost dat să treacă („În 1959 ne-am eliberat. Când ne-au eliberat ne-au spus – необоснованно высланные"). Efortul de reintegrare în societate a lăsat în această familie prea puțin spațiu pentru tămăduirea rupturilor, iar sentimentul de frică pentru securitatea celor apropiați și marginalizarea istoriei neoficiale a descurajat practicarea exercițiului memoriei („Nici nu am ascuns, nici nu am afișat despre aceasta"; „Tot neamul lui tata a fost ridicat și dus în Siberia, iar pe *deda*nu l-am văzut niciodată. Nici prin cap nu mi-a trecut să întreb ceva despre el!"). Cu certitudine, conchide Eugen Candu, deportările staliniste au fost o tragedie care a rescris destinul familiei sale: „Viața mea era să fie complet alta! Mai ales, cea a părinților!"

Următorul studiu de caz, al treilea din cele prezentate aici, expune istoria copilăriei ***Tamarei Lupușneac-Scobioală***[6] deportată din satul Mălăiești, comuna Gălășeni, raionul Balatina (azi, raionul Râșcani), împreună cu mama, capul familiei s-a eschivat de deportare și a devenind fugar din calea structurilor sovietice de represiune. Astfel, în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, familia lui Toma Scobioală a fost spulberată prin lume („Ne-au deportat în iulie 1949, taman era de Sfântul Ion, veneau Sânzienele a doua zi. Eu aveam zece ani jumătate, eram un copil."Copiii mai mari erau căsătoriți și se aflau pe la casele lor, dar mama, Parascovia Scobioală, și mezina familiei, Tamara, au fost ridicate și duse cu forța în regiunea Kurgan („Noi nu știam unde ne duc. Ne-au dus până în Kurgan!"). La scurt timp după ridicarea soției și a fiicei, Toma Scobioală renunță la starea de fugar și se pleacă de bună voie la locul deportării membrilor familiei sale („Când a ieșit tata și s-a arătat, i-au dat adresa și l-au trimis la noi, în Kurgan"). Perioada deportării este re-trăită de Tamara Lupușneac, mai ales, prin memoriile despre școală. Dacă pentru generația părinților încercarea de supraviețuire în deportare rezumă la amintiri despre epuizare fizică și muncă forțată, în cazul celor aflați la vârsta copilăriei aspectul cel mai dureros al acestei traume a însemnat imposibilitatea accesului la instruire din cauza învățământului obligatoriu în limba rusă („Noi, moldovenii, am rămas toți repetenți: n-am știut ruseşte și n-am trecut! Am învățat rusa, între timp, și la anul următor m-am dus iar în clasa IV-a, am învățat trei ani în clasa IV-

[6] Scobioală Toma V. (a.n. 1908), Scobioală Parascovia I. (a.n. 1908) – soția, Scobioală Tamara T. (a.n. 1937) – fiica, deportați în 1949 în reg. Kurgan ca familie de „chiaburi"; soțul a reușit să se ascundă; la sfârșitul anului 1949 s-a alăturat familiei deportate (vezi: *Cartea Memoriei*, vol. III, 2003, p. 228).

a!"). Anii pierduți sunt recuperați cu multă sârguință, ajungând a fi un exemplu la carte pentru colegi („învățam bine și scriam tot corect"). Iar când a fost emis decretul Moscovei cu privire la posibilitatea revenirii la baștină pentru copii născuți începând cu anul 1938, Tamara Lupușneac nu a ezitat să revină acasă pentru a face studii în limba maternă: „În 1954, a venit așa un *ucaz*: cei care sunt născuți începând cu 1938 au voie să se ducă unde vreau ei. Eu eram scrisă din 1937, dar sunt din 1938. A umblat un moș al meu de la Mălăiești pe la Chișinău, mi-a scos *mitrica* dreaptă și mi-au trimis-o încolo că sunt din 1938. Atunci am zis că mă duc acasă să învăț moldovenește."

Studiul de caz relatat în continuare vizează destinul copiilor basarabeni deportați de unii singuri, fără părinți: ***Victor Guțuleac*** a fost deportat la vârsta de 11 ani împreună cu surorile sale, Eudochia și Emilia, din comuna Aluniș, raionul Râșcani în regiunea Kurgan, URSS.[7] Extinderea acuzațiilor politice asupra copiilor minori din familiile „dușmani ai poporului" denotă caracterul abuziv al procesului de sovietizare. Deși, în 1935, Stalin declară că „feciorul nu răspunde pentru faptele tatălui", autoritățile sovietice au recurs frecvent la procedeul de inoculare a vinei colective. La scurt timp, sintagma *fiu/fiică de culac* ajunge să producă fiori de groază printre copiii basarabeni. Chiar dacă astfel de abuzuri nu au fost prescrise în instrucțiunile oficiale, mărturiile de istorie orală atestă astfel de practici, demonstrând atitudinea violentă a regimului atât față de maturi, cât și față de minori. Copiii au fost condamnați la aceleași măsuri punitive de rând cu maturii. În acest context, relatările lui Victor Guțuleac mărturisesc despre caracterul criminal al puterii sovietice în RSS Moldovenească. Relevantă în acest sens este consemnarea tertipurilor la care recurgeau autoritățile în respectarea ordinelor superiorilor de partid. Astfel, pentru a tăinui deportarea în Siberia a copiilor minori în absența părinților, autoritățile au modificat datele oficiale despre familia Guțuleac. Conform documentelor timpului, sintetizate și puse în circuitul public după 1991 în *Cartea Memoriei*, în 1949 au fost supuși deportării forțate următorii membri ai familiei Guțuleac: Tatiana – mama (a.n. 1911), Eudochia – fiica (a.n. 1929), Vasile – fiul (a.n. 1935), Victor – fiul (a.n. 1938)". În realitate, însă, au fost deportați trei copii: Eudochia [a.n. 1932], Victor și Emilia [a.n. 1939]. Mama decedase în 1939 și nu putea fi deportată în 1949; în același timp, în lista oficială nu se regăsește numele fiicei Emilia. Narațiunea lui Victor Guțuleac redă firul evenimentelor prin propriile percepții și atitudini. De la o vârstă fragedă, Victor Guțuleac și cei trei frați și surori ale sale au crescut numai cu tată; deseori i-au ajutat o mătușă, care le-a fost ca mamă. Greutățile au devenit mai apăsătoare odată cu instaurarea puterii sovietice. Familia se întreținea cu greu din cele șapte hectare de pământ și un magazinaș pe care-l avea în proprietate. Deși au supraviețuit foametea din 1946–1947, fiscalitatea excesivă le reducea dramatic șansele unei zile de mâine. În 1948, pentru nelivrarea către stat a 25 kg de pâine în plus, capul familiei a fost arestat și condamnat la cinci ani de pușcărie. În 1949, au fost ridicați și condamnați la deportare toți copiii familiei Guțuleac, cu excepția fratelui mai mare, Vasile, care era căsătorit și înfiripase propria gospodărie. Ridicarea a avut loc cu multă violență, „sub arma și piciorul eliberatorilor": soldați însoțiți de reprezentanți ai Sovietului Sătesc au tăbărât în casa familiei Guțuleac pentru a enunța în fața celor trei minori sentința statului sovietic despre deportare („sunteți *culaci*… am venit să vă ridicăm!"). Era peste puterile unor copii să înțeleagă ce se petrece, cu atât mai mult să intuiască ce urma de acum înainte. Doar cu hăinuțele de pe ei din noaptea ridicării, în două cu sentimentul fricii, cu bocete și în deplină panică, frații Eudochia, Victor și Emilia au fost urcați cu forța în camion și duși într-o direcție necunoscută. Ajunși pe șoseaua spre Bălți, lângă satul Recea, au fost lăsați în câmp deschis sub supravegherea soldaților. Timp de trei zile au dormit în bătaia vântului, flămânzi și fără a fi lămuriți despre cele întâmplate. Se zvonea printre oameni, că pe cei maturi îi vor duce la lucru, iar pe copii îi duc „la făcut săpun din noi". Au fost transportați la Gara din Răuțel, într-o înghesuială insuportabilă, mizerie, lipsă de alimente, năduf de unde a urmat drumul timp de săptămâni. Abia când ajung să traverseze Volga

[7] Guțuleac Tatiana N. (a.n. 1911), Guțuleac Eudochia I. (a.n. 1929), Guțuleac Vasile I. (a.n. 1935) – fiul, Guțuleac Victor I. (a.n. 1938) – fiul, deportați în 1949 în reg. Kurgan, cap de acuzare: familie de „chiaburi" (vezi: *Cartea Memoriei*, vol. III, 2003, p. 212).

au prins o nădejde că pot scăpa cu viață, chiar dacă li s-a spus că sunt duși de-acasă „pe vecie". Străini și singuri, fără nici un lucru luat de-acasă, au încercat să se țină aproape de consăteni, dar în zadar – au fost repartizați separat. Nu atât lipsurile materiale îl stinghereau pe Victor Guțuleac la acea vreme, cât imposibilitatea de a comunica în limba mamei, de a se face înțeles de semeni – aceștia, sub influența educației patriotice, au manifestat atitudine violentă și comportament cinic doar pentru faptul că băiețelul Victor era din Basarabia („pentru aceștia de la Casa de Copii nu conta că ești rus ori neamț; dacă ești din Prednestrovie – te aveau de dușman. Da, mă băteau pentru că a trecut divizia pe la noi și au distrus-o în *Prednestrovie*, ei nu știau de *Prednestrovie*, da' de *Bessarabia*…"). Necunoașterea limbii ruse nu l-a salvat de munca istovitoare, mai ales pentru un copil de 9 ani („ne duceam la lucru, ne puneau să lucrăm... mi-au dat un bou și mi-au spus să car fânul din pădure"). În iernile geroase lipseau hainele și încălțăminte potrivită („Ne încălțam unul de la altul…"). Pentru victimele deportărilor staliniste, dificultățile nu au încetat odată cu revenirea din Siberia ("Nu ne-am integrat ușor in societate...."). Oficialitățile sovietice continuau să încurajeze atitudinea denigratoare față de foștii deportați, iar trecutul lor era interpretat în termeni de „rușinos" și „criminal". Pentru a supraviețui, victimele deportărilor staliniste erau constrânse să adopte diferite strategii. Dintre cele mai frecvente, erau trecerea sub tăcere sau articularea propriului destin la cel al noii „patrii sovietice".

Mărturiile împărtășite de ***Liubov Pojoga-Cladco*** ne ajută să recuperăm experiența generației de copii basarabeni, deportați repetat: în 1941 și, ulterior, în 1949.[8] Memoriile relevate de Liubov Pojoga, originară din satul Costuleni, raionul Ungheni, întregesc tabloul deportărilor organizate în iunie 1941, punctând trăsăturile distincte: separarea forțată a bărbaților în floarea vârstei de familiile acestora („de la Bucovăț pe toți bărbații i-au dus aparte […] în Siberia") și arestarea supraviețuitorilor care au revenit după război acasă pe cont propriu, urmată de exilul lor repetat, pe parcursul anului 1949 („în '49 ne-au ridicat iar, pentru că eram duși acolo «pe vecie» și noi am fugit"). Dincolo de evenimentele dramatice din intervalul iulie 1940 – primăvara 1944,timp în care familia fostului primar de Costuleni, Anton Cladco, a cunoscut primul val de sovietizare a Basarabiei, Liubov Pojoga ne ajută să cunoaștem două perioade contradictorii, reflectate ca in oglindă in amintirile dumneaei – interbelicul românesc și postbelicul sovietic. În acest context, atitudinea față de biserică a celor două guvernări diferite ale Basarabiei poate ilustra elocvent diferențele: „tare biserică frumoasă era în sat, este și azi […], când au venit rușii [sovieticii] – au închis-o!" Contribuția acestui studiu de caz ține și de reflecțiile vizavi de *celălalt*: fie căeste vorba de executorul politicilor represive („erau doi soldați și trei oameni din sat: Plahotniuc, Ivanov și unul, Percic; Plohotniuc a iscălit să ne ridice..."), fie căse referă la reprezentanți ai poporului mai marii căruia ne-au impus în 1940 și, respectiv, în 1944, noi hotare și noi identități („Ruștele! Credincioase erau ruștele. Și frumoase, niște femei! Și nu li se întorseseră bărbații din război, și plângeau. Așa niște cântece făcuseră ele de jale!") sau fie că este vorba de reprezentanții unor etnii cucare se înfrățiseră prin suferință („la biserică venea și madam Sajkina, din *Pribaltica* au ridicat-o, of, Doamne, ce povestea și madam Sajkina..."; „*căzăcițele*, când ne vedeau pe noi, copiii, făceau niște turte și ne aduceau cate o bucățică. Le era milă de noi. Eeei, a fost suferință!"). Dat fiind politicile intense de socializare a copiilor prin intermediu școlii în localitățile cu deportați, aceasta s-a manifestat ca vehicul importante în educarea *Omului Nou*. Inocularea conștiinței sovietice – sentimentul de apartenență la o țară unică în felul ei, era promovată de instituțiile de stat. Socializarea în aceste structuri crea condiții de asimilare a valorilor, rolurilor și identităților promovate de ideologia comunistă. Antrenarea copiilor din familii de deportați în procesul de școlarizare avea rolul să ofere imaginea unei copilării „firești", cât mai apropiate de mitul politic despre „copilăria fericită" în URSS. Caracterul performativ al acestei dimensiuni a sovietizării

[8] Cladco Anton N. (a.n. 1896), fost Membru al Partidului Național-Liberal; condamnat în 1941 la 10 ani de muncă silnică, internat în lagărul din Ivdel, reg. Sverdlovsk; în 1966 cauza a fost clasată. Cladco Eufrosinia Gh. – soția, Cladco Eugenia A. – fiica, Cladco Liubov A. – fiica, Cladco Silvia A. – fiica, deportați în 1941 (vezi: Cartea Memoriei, vol. IV, 2005, p. 206).

poate fi identificat mai ales în fotografiile din arhivele personale ale intervievaților. Narațiunile orale, însă, scot în față alte realități despre copilăria în sistemul Gulagului decât cele elogioase în adresa puterii sovietice: „în [Rusia], m-au înscris să merg laşcoală, când mă aşez in bancă, ridic banca aşa-ia şi văd chip de sfânt... băncile la şcoală erau făcute din icoanele de la biserică! Mama mi-a spus că-i păcatul la cel care a făcut asta…" În școală, în scurt timp, fiecare elev era obligat să cunoască imensa hartă a Uniunii Sovietice în ansamblul panteonului de eroi și conducători de partid. Chipul lor era plasat deasupra oricărui cadru național și funcționa în termeni pan-sovietici.

Concluzii. Copilăria generației de minori, originari din RSS Moldovenească, care au cunoscut experiența vieții în condițiile Gulagului este marcată de o trauma colectivă. Vocile acestui grup reflectă discrepanțele dintre miturile propagandei sovietice despre „copilăria fericită în URSS" și realitățile cotidiene. Atitudinea sistemului represiv sovietic față de copiii din familiile de deportați, prin aplicarea politicilor de marginalizare, reflectă esența sistemului totalitar sovietic, în general. Includerea cetățenilor minori în contingentul condamnat deportării forțate, fiind considerați elemente sociale periculoase, inclusiv continuarea acestor practici după al Doilea Război Mondial, confirmă caracterul politicilor represive ale ingineriilor sociale la hotarul de vest al imperiului sovietic. Educarea *Omului Nou* în perioada de turații maxime a sovietizării în RSS Moldovenească a avut consecințe de lungă durată pentru cei care atunci erau la vârsta copilăriei. Strategiile de supraviețuire au fost determinate de realitățile acestei perioade, dar și de abilitățile de acomodare/integrare personală. În condițiile unui stat vitreg, etalarea identității „corecte" deseori garanta accesul la studii, bunuri materiale și, mai important, mobilitate socială. Tăcerea și autocenzurarea au fost printre strategiile deliberate de supraviețuire în statul sovietic.